

Dr hab. Ewa Borowiec prof. UŚ

Ocena rozprawy doktorskiej Mar Haim Zipora na temat *The effect of exposure to Korczak's humanistic democratic ideas on the formation of educators' identities*

Przedmiotem oceny rozprawy jest opis kształtowania tożsamości nauczycieli w szkołach funkcjonujących w oparciu o idee demokratyczno-humanistycznej edukacji Janusza Korczaka w szkołach w Izraelu. Wybrany przedmiot badań sytuuje się w obszarze poszukiwań badawczych pedeutologii, z odniesieniem do historii wychowania oraz teorii wychowania w szkole.

Struktura pracy jest dobrze opracowana według klasycznego układu prac naukowych opartych na badaniach empirycznych. W jej skład wchodzi:

wprowadzenie,

część zawierająca analizę literatury przedmiotu badań (rozdziały 1,2,3),

część zawierająca opis metodologii badań (rozdział 4),

część zawierającą opis wyników badania własnych (rozdział 5),

część zawierającą uogólnienia i refleksje własne autorki badań (rozdział 6),

podsumowanie,

bibliografia,

aneks.

We wprowadzeniu przedstawiono zakres przedmiotu badań (s.8). Przedstawiono zawartość treści poszczególnych rozdziałów pracy. Opis zagadnień jest zwięzły i jednoznaczny.

Układ i zakres treści w tej części pracy ukazuje ogólną strategię badań. Rozpoczyna się od analizy podstawowych pojęć, historycznych zmian ich znaczenia, opisu idei J. Korczaka edukacji humanistyczno-demokratycznej i kształtowania tożsamości zawodowej. Następnie przedstawiono zarys podstaw metodologii badań własnych oraz wyników badań, projekt treningu dla rozwoju tożsamości zawodowej.

W pierwszym rozdziale pracy przedstawiono analizę pojęć z edukacji humanistyczno-demokratycznej. Wybrano z literatury przedmiotu zróżnicowane znaczenia pojęcia demokracji, które zestawiono w tabeli. Zwrócono w definicjach uwagę na treść oraz istotne wyznac-

niki demokracji. Podkreślenie aspekt społecznego na demokrację bezpośrednią i reprezentatywną oraz aspekt indywidualny styl życia. W edukacji demokratycznej za istotne wyznaczniki uznano wolny wybór, partycypacja w działaniach, tolerancja.

W drugim rozdziale przedstawiono historyczne uwarunkowania rozwoju edukacji humanistyczno - demokratycznej. Skoncentrowano się na istotnych wyznacznikach przedstawionych w antycznych koncepcjach demokracji z prac Solona, Platona, Arystotelesa. W okresie średniowiecza wskazano na wyznaczniki takich jak ograniczenie roli władcy, stosowanego przymusu, a dopuszczenie do podejmowania decyzji była to nobilitacja demokracji, chociaż w ograniczonym zakresie. Zwrócono uwagę na intensywny rozwój koncepcji filozoficznych wychowania od 17 wieku w których podkreślano wartość humanistycznej edukacji ważnej w nabywaniu umiejętności życiowych. Ich powstanie było ważne w budowaniu powiązań z tworzoną ideą demokracji liberalną i radykalną. Autorka celnie wydobywa w charakterystykę demokracji J. Lock, L.-Ch.Monteski, edukacji J. Rousseau. Dokładnie i szczegółowo przedstawiono myśl J. Dewey twórcy idei demokratycznej edukacji. Podkreślono w niej znaczenie osobistego udziału w tworzeniu własnego życia, środowisko stymuluje do takiego działania. Wskazano, iż rozumienie demokratycznej edukacji przez J.Korczaka jest zbliżone do sposobu jej ujmowania przez J.Deweya.

W tej części pracy zestawiono zmiany w ujmowaniu demokracji i wyzwania współczesnego świata. Dostrzegam w tej części pracy powtórzenie opisu wyznaczników demokracji i w mojej ocenie ten zakres charakterystyki zdarzeń merytorycznie przynależy do treści poprzedniego rozdziału.

W XX wieku wskazano na takie wydarzenia jak Deklaracja Praw Dziecka, zmiana programu w latach 60 jako czynniki inicjujące przemiany społeczne wśród nich pojawienie się idei demokracji uczestniczącej trafnie wskazano jako te, które zadecydowały o pojawieniu się nowych zasad charakteryzujących ten typ demokracji. Zestawienie w tabeli nr 2 zasad demokracji ateńskiej, radykalnej, liberalnej i uczestniczącej z różnych okresów czasu jest kompletne, zawiera istotne wartości i zasady dla każdej z opcji.

W charakterystyce wzajemnych powiązań edukacji i demokracji dobrze podkreślono istnienie jej dwóch postaci; w demokratycznych programach w szkołach publicznych oraz w samorządowej bezpośredniej demokracji w szkołach alternatywnych. Ważne ruchy rewolucyjne Praską Wiosnę, Arabską Wiosnę wskazano jako uwarunkowania wzrostu zainteresowania edukacją demokratyczną.

W kolejnym rozdziale przedstawiono unikalny dorobek Janusza Korczaka i jego znaczenie w budowaniu nowego kierunku myślenia pedagogicznego. Poprawnie przedstawiono jego biografię z podkreśleniem ważnych wydarzeń w życiu, które były istotne dla rozwoju jego myśli pedagogicznej. Szczególnie podkreślono znaczenie jego osobistych doświadczeń w prowadzeniu domu dziecka dla dzieci. Korczak na nich budował koncepcję pedagogiczną z podstawowymi pojęciami wolność, działanie i tolerancja. Uzasadnienie każdego z nich wpłynęło wykorzystana do opracowania Wielkiej Karty praw dziecka i jej urzeczywistnienia w praktyce pedagogicznej w sierocińcu. Celnie wskazano kształtowanie odpowiedzialności dzieci, aktywne partnerstwo, niezależność, prawne procedury jako podstawę organizowania społeczności dziecięcej. Charakterystyka poszczególnych składników tej społeczności sądu koleżeńskiego, umiejętności wybaczenia,

W kolejnej części pracy skoncentrowano uwagę na innowacjach w podejściu edukacyjnym nazywanym „humanizmem Korczaka”. Stwierdzono, iż współcześnie innowacje pedagogiczne J.Korczaka oferują praktyczne rozwiązania nie tylko dla opieki nad dziećmi, a także dla nowej edukacji. Do ważnych wyznaczników takiej edukacji opartych na trzech pojęciach zaliczono: wolności indywidualną prawa, dla aktywności - społeczne życie według zasad demokratycznych, dla tolerancji – tożsamość nauczycieli.

Dobrze przedstawiono cechy demokratycznej edukacji za koncepcją Deweya jako sposobu życia, a także występującej w koncepcji Korczaka. Dostrzeżono obecność w edukacji demokratycznej na krajach Zachodu.

W rozdziale o kształtowaniu tożsamości nauczycieli przyjęto za Korczakiem perspektywę edukacji humanistyczno-demokratycznej. Wyniki analizy literatury przedmiotu dobrze ukazują znaczenie podstawowego terminu pracy tożsamość nauczyciela. Jego znacznie powiązane z wieloma zjawiskami jaźnią, samoświadomością, samooceną. Jednoznacznie wskazano, iż poczucie tożsamości jest najważniejszym dla nauczyciela wyznacznikiem identyfikowania się z zawodem. Szczegółowo przedstawiono stanowisko socjolingwistyczne, pedagogiczne wskazując pożądane cechy indywidualne, społeczne. Wymieniono współczesne kierunki kształtowania tożsamości nauczyciela w edukacji. Poprawnie wskazano jej humanistyczne podstawy dbałość o rozwój i dobre samopoczucie ucznia. Zestawiono obecne modele tożsamości ze składnikami koncepcji J. Korczaka w której tożsamość nauczyciela wyraża aktywność, wolność i tolerancja. Kształtowanie tożsamości zdaniem autorki to dynamiczny i całościowy proces budowania tożsamości na doświadczeniu, wiedzy, zdolnościach twórczych oraz swobodnym działaniu nauczycieli. (s.137). Każdy z tych składników kształtowania tożsamości. Ich znaczenie określono na podstawie zebranych wyników badań.

W kształceniu nauczycieli zgodnie ze współcześnie pojmowanym kierunkiem humanistyczno-demokratycznym w budowaniu tożsamości występują wartości i idee obecne w pracach Korczaka. Zaliczono do nich tworzenie środowiska sprzyjające wzrostowi dziecka i jego rozwojowi społecznemu, uczeniu się rozpoznawaniu potrzeb jednostki i społeczeństwa, partnerstwo między edukatorem i uczniem. (s.158)

Wysoko oceniam część pracy w której przedstawiono implementację koncepcji J. Korczaka przez izraelskie Ministerstwo Oświaty do edukacji. Wymienione programy z lat 2013-2015 promowane przez Ministerstwo zawierały idee edukacji demokratycznej oraz humanistycznej wywodzące się z „ducha” Korczaka. W tej części także przedstawiono interesujące wartościowanie współczesnych badań ze względu na kryterium obecności w nich zasad działania z koncepcji Janusza Korczaka.

Pozytywnie oceniam przedstawione w pierwszej części pracy wyniki analizy literatury przedmiotu. Zakres zebranego materiału badawczy jest wystarczający do opisu stanu wiedzy o unikalności koncepcji pedagogicznej Janusza Korczaka w nurcie humanistyczno-demokratycznym pedagogiki, a także współczesnych uwarunkowań, które są inspiracją do wykorzystania tejże koncepcji dla kształtowania tożsamości nauczycieli. Wyniki analizy wykorzystano do uzasadnienia wyboru przedmiotu badań. W niedostatecznym zakresie wskazano kryterium wyboru publikacji do analizy oraz nie przeprowadzono krytycznej oceny źródeł do wybranego zakresu tematu. Dobór treści, ich układ problemowy oceniam bardzo wysoko za oryginalny i poznawczo cenny wkład do pedeutologii.

W drugiej części pracy przedstawiono metodologię badań własnych (s.149-202). Dobrze oceniam uporządkowanie treści w przyjętej strukturze 9 rozdziałów. W pierwszej kolejności przedstawiono ogólny opis własnego projektu badawczego. Wymieniono założenie filozofii badań naukowych, paradygmaty badań, metody badań oraz techniki z narzędziami. Cele badań poprawnie sformułowano odwołując się do metodologicznej wiedzy celach naukowych, ich znaczeniu dla budowania celów badań, problemów badawczych. Sformułowano główny problem badań w formie pytania „ Jak idee i podejście humanistyczno-demokratyczne J. Korczaka są wykorzystywane w budowaniu humanistyczno-demokratycznych podstaw tożsamości nauczycieli?” Poprawnie sformułowano szczegółowe problemy badawcze. W ich konstrukcji odwołano się do paradygmatu interpretacyjnego i pozytywistycznego. Do problemu w tym paradygmacie utworzono hipotezę badawczą. Wskazano w niej zależności między ideą edukacji humanistyczno-demokratyczną Korczaka a budowaniem tożsamości nau-

czyciela. Bardzo rozbudowano uzasadnienie dla jej sformułowania, co doprowadziło do powtórzenia treści, i wywołało trudności w odczytaniu charakteru zależności. Zbudowano hipotezę ze zdania opisującego uwarunkowanie i zdania opisującego zjawisko obserwowane.

W kolejnej części pracy przedstawiono zmienne. Dobrze we wprowadzeniu na podstawie wiedzy metodologicznej przedstawiono cechy zmiennych i zestawiono je w formie tabeli opis zmiennej niezależnej i zmiennej zależnej.

Dobór metod badawczych jest dobrze uzasadniony. Odwołano się do szerokiego zakresu wiedzy o zróżnicowaniu metod jakościowych, ilościowych i mieszanych. Wskazano podstawy filozoficzne do łączenia metod (metody mieszane) w badaniu, postrzegam je jako uzupełnienie treści z części pracy o projekcie badań. Autorka jasno określiła cele stosowania wybranych metod. Opis metody monograficznej wskazuje na bogaty zakres technik badawczych (analizy treści) do analizy zebranego materiału protokołów, książki, artykułów, wywiadów, komentarzach. Szczegółowo i bardzo starannie zaprezentowano narzędzia badawcze. Do zebrania danych ilościowych zastosowano kwestionariusz ankiety dla nauczycieli z pytaniami zamkniętymi i otwartymi. Struktura kwestionariusza jest zróżnicowana, co umożliwiło poznanie wielu aspektów wiedzy i przekonań badanych i idei Korczaka o jej wartości. Odpowiedzi na pytania zamknięte zawierały skalę postaw Likerta lub treść idei. Odpowiedzi na pytania otwarte wymagała od badanych ustosunkowania się do treści o edukacji humanistyczno-edukacyjnej Korczaka oraz oceny wybranych zagadnień.

Opracowane narzędzie badawcze do zbierania danych o funkcjonowaniu szkół opartych na idei Korczaka jest nim analiza sekwencji filmu. Rzadko w badaniach pedagogicznych jest wykorzystywany oryginalny materiał filmowy w którym są udokumentowane wypowiedzi nauczycieli i uczniów o autentycznych wydarzeniach w szkole. Bardzo dobrze zaprojektowane sekwencje tematyczne o ideach Korczaka w działalności szkoły w filmach, które wykorzystano do zebrania danych o funkcjonowaniu szkół.

Oryginalne narzędzie badawcze mapa literatury wykorzystano do przeglądu literatury przedmiotu zakresu kształtowania zawodowej tożsamości nauczycieli, idei humanistyczno-demokratycznych Korczaka, i jej stosowanie w procesie kształtowania tożsamości wychowawców. Szczegółowe zestawienie własne Autorki zagadnień wyszukiwanych w literaturze w Izraelu jest wyczerpujące.

Poprawnie przedstawiono procedurę doboru celowego nauczycieli do dwóch badanych grup ze szkoły A i K. Osoby uczestniczące w badaniach były zróżnicowane ze względu na wiek, płeć.

Opis procedury analizy zebranego materiału badawczego jest poprawny. Każdy etap procedury ilościowej oraz jakościowej dokładnie przedstawiono, sposoby kodowania, zliczania danych z poszczególnych narzędzi. Wysoko oceniam przedstawienie uzasadnienie dla każdego etapu. Przedstawiony w tej części pracy opis metodologicznych zagadnień oraz czynności organizacyjno-metodycznych, wskazuje na wysoką świadomość wiedzy metodologicznej Autorki pracy. W mojej ocenie powtarzanie treści o podstawach założeniach filozoficznych badania zaburza jasność wyводу.

W trzeciej części pracy przedstawiono wyniki analizy zebranych danych. Uporządkowanie materiału badawczego nie jest zgodne z układem pytań badawczych. Tytuły rozdziałów ukazują dobrze przemyślaną strukturę porządkowania materiału pod względem rzeczowym i logicznym.

W pierwszym rozdziale ogólna charakterystyka badanych szkół zawiera istotne informacje o ich statusie formalnym prawnym, kulturze organizacji, obowiązujących programach pedagogicznych, przyjętej ideologii, zasadach funkcjonowania osób. Każdy z wymienionych elementów wyróżnionych w szkole przedstawiono według planu przedstawionego we wprowadzeniu do każdego rozdziału (s.218).

W kolejnej części pracy przedstawiono wyniki analizy jakościowej, które dotyczą komponentu ideologicznego, komponentu wizji szkoły, komponentu indywidualnej pedagogiki, komponent organizacyjny. Przedstawiono dokładnie, szczegółowo zebrane dane, ich znaczenia dla odszukania oraz umiejscowienia w materiale badawczym. Zebrane dane pogrupowano oddzielnie dla każdej ze szkół z monografii, a także dane z ankiet. Zestawienie danych z obu szkół A oraz K pozwala na dostrzeżenie podobieństw i różnic w obu placówkach. Odszukano idee demokratyczne w wypowiedziach nauczycieli i uczniów, co wskazuje na istnienie idei demokratyczno-humanistycznych w badanych szkołach. Walorem porównania wypowiedzi nauczycieli z obu szkół są różnice rozumieniu idei Korczaka, wykorzystaniu w działaniach edukacyjnych.

Oceniam opis danych jako kompletny i rzetelnie udokumentowany, co pozwala sformułowane wnioski uznać za wiarygodne.

Część pracy (s.307-377) zawiera uogólnienia oraz refleksje. Budowaniu uogólnień na podstawie danych odwołując się teorii Korczaka jest trudne, co celne zauważa Autorka, ponieważ Korczak nie zbudował spójnej teorii, a jedynie nieustrukturyzowane idee. Jego prace zawierają opis doświadczeń edukacyjnych oraz w pomysły dla kształcenia nauczycieli.

Uczniowie poznawali demokrację poprzez aktywne partnerstwo. Od uczniów i nauczycieli szkoły można dowiedzieć się, że struktura szkoły miała umożliwić uczniom doświadczanie procesu demokratycznego, a uczniowie brali udział w podejmowaniu decyzji. Na filmie widać, że środowisko społeczne w Szkole A wpłynęło na jej członków i zachęciło do działania nauczycieli i uczniów. O zasadach szkoły ustalili wychowawcy i rodzice. Zachęcali do zasad demokratycznych, ale popierali autorytet izraelskiego Ministerstwa Edukacji i deklarowali potrzebę zachowania równowagi między wolnością a prawem.

Projekt kształtowania nauczycieli z wykorzystaniem pedagogiki wychowawczej Korczaka wskazuje na idee ważne dla nauczycieli i powinny występować w programach szkoleniowych dla nauczycieli. Model tożsamości nauczyciela w działającej humanistyczno-demokratycznej szkole pedagogiki Korczaka – określono w interesującym poznawczo projekcie badań. Wyznaczono dyrektywy pedagogiczne promujące tożsamość nauczycieli w szkole humanistyczno-demokratycznej. Ze szczególnym uwzględnieniem metodyki kształcenia w formowanie ich tożsamości w szkole humanistyczno-demokratycznej.

W pracy zamieszczono starannie opracowaną bibliografię obejmującą 480 prac. Jej szczegółowa analiza wskazuje, iż wykorzystano prace zwarte, artykuły i dokumenty formie elektronicznej z wielu dyscyplin naukowych: pedagogiki, politologii, historii, filozofii metodologii badań pedagogicznych, społecznych.

W aneksie zamieszczono kwestionariusz ankiety – wykorzystywane narzędzie badawcze oraz starannie opracowane dane i wyniki z analizy statystycznej, projekt programu treningu nauczycieli, przykłady wypowiedzi nauczycieli. Prezentowany materiał jest starannie graficznie opracowany.

Rozprawa doktorska zawiera wszystkie istotne elementy badania pedagogicznego autorskie opracowanie modelu kształtowania świadomości wspomagającego łączenie wielu typów wiedzy przez nauczycieli, opis projektu, realizacji, wyników badania diagnostycznego i eksperymentalnego oraz projekt zmian celów, treści kształcenia nauczycieli aby preferowali nowoczesny styl funkcjonowania w zawodzie.

Ocena rozprawy doktorskiej Mar Haim Zipora odpowiada wymaganiom ustawowym, zatem wnioskuję do Rady Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. A.Mickiewicza w Poznaniu o nadanie stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Flora Bąbiewicz